

KÖZÉP-ÁZSIA

Az Közép-Ázsiával kapcsolatos 2007. évi uniós stratégiát legutóbb 2015-ben vizsgálták felül. Célja a stabilitás és jólét megteremtése, egyszermind előmozdítva a nyitott társadalmakat, a jogállamiságot, a demokratizálódást, valamint az együttműködést az energiabiztonság és -diverzifikáció terén. A Parlament hangsúlyozza az emberi jogok, a jó kormányzás és a társadalmi fejlődés fontosságát. A régióban a fejlettségi és demokratizálódási szintek igen eltérők, és az Unió e különbségekhez igazítja konkrét megközelítéseit. Az új stratégiára irányuló javaslat 2019 közepére várható.

JOGALAP

- Az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) V. címe: „külső tevékenység”;
- az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 206–207. cikke (kereskedelem) és 216–219. cikke (nemzetközi megállapodások);
- partnerségi és együttműködési megállapodások (PEM) a kétoldalú kapcsolatokról, Türkmenisztán kivételével, amely ország esetében ideiglenes kereskedelmi megállapodás van érvényben. A Kazahsztánnal kötött új megerősített partnerségi és együttműködési megállapodást ideiglenesen alkalmazzák mindaddig, amíg az összes uniós tagállam meg nem erősíti azt. A megerősített partnerségi és együttműködési megállapodásokról Kirgizisztánnal és Üzbegisztánnal folytatott tárgyalások folyamatban vannak.

A TÉRSÉG HELYZETE

Közép-Ázsia sem politikai, sem gazdasági szempontból nem egységes térség. Erre kiváló példa Mongólia, amelyet a Parlament a térség részének tekint, de történelmi, földrajzi és politikai értelemben egyaránt „kiri” a többi ország közül.

A múltban a legmagasabb gazdasági növekedést Kazahsztán és Mongólia érte el, és a kapcsolatok megszilárdítására törekszik az EU-val.

Fejlettebb demokráciájuk miatt Mongólia és Kirgizisztán politikai értelemben kiemelkedik a többi ország közül. A közelmúltbeli kirgizisztáni fejlemények azonban ellentmondásosak, ami a demokratikus fejlődés és az emberi jogi helyzet sérülékenységéről árulkodik. Eltérő mértékben ugyan, de a többi köztársaságot, különösen Türkmenisztánt – a világ egyik leginkább tekintélyelvű államát – súlyos emberi jogi hiányosságok jellemzik, és az egyik legnagyobb probléma az igazságszolgáltatás függetlenségének hiánya. Az 2016-ben hivatalba lépett új üzbég

elnök, Shaivat Mirziyoyev által foganatosított néhány intézkedések, például több politikai foglyot szabadon bocsátása pozitív fejleményekre utal. Kazahsztánban Nazarbayev elnök három évtizedes regnálását követően, 2019 márciusában lemondott. Egyelőre még nem egyértelmű, hogy lemondása változtat-e (és ha igen, miként) a kazahsztáni helyzeten.

A határokkal és a természeti erőforrásokkal kapcsolatos viták miatt ezek az országok egészen a közelmúltig többnyire korlátozott kapcsolatokat tartottak fenn egymással. A helyzet azonban az Üzbegisztánban a 2016-ban bekövetkezett hatalomváltást követően gyorsan megváltozott, új lehetőségeket nyitva a regionális együttműködés számára. Közép-ázsiai vezetők részvételével 2018 márciusában csúcstalálkozóra került sor Astanában a regionális együttműködésről, az 1990-es évek óta első alkalommal. A tervek szerint a második csúcstalálkozót 2019-ben tartják majd, Üzbegisztánban. Az egyik aggasztó közös kérdés a szélsőséges iszlám mozgalmak terjeszkedésének veszélye, valamint a harcosok Szíriából és Irakból való visszatérésének kockázata. A régiót továbbra is hátrányosan érinti az afganisztáni konfliktus.

Valamennyi közép-ázsiai ország jó kapcsolatok kialakítására törekszik Oroszországgal, Kínával az EU-val és különösen az USA-val, ezért többirányú külpolitikát folytat. A Törökországgal és Iránnal fenntartott kapcsolatok is fontosak. Türkmenisztán állandó semlegességét még az ENSZ is elismeri. Az uniós kereskedelem mértéke – elsősorban az energetika területén – Kazahsztán és Türkmenisztán tekintetében figyelemre méltó, valamint Üzbegisztán vonatkozásában is nő, nem utolsósorban az EU és Üzbegisztán közötti, textilágazatra vonatkozó jegyzőkönyv elfogadásának köszönhetően, amelyhez a Parlament 2016 decemberében adta egyetértését. Az EU ezenfelül üdvözölte Kirgizisztán, Tádzsikisztán és Kazahsztán WTO-tagságát is.

Kazahsztán az Oroszországgal és Belarusszal kialakított vámunió egyik alapító tagja. 2014 májusában ez a három ország létrehozta az Eurázsiai Gazdasági Uniót, amelyhez Örményország is csatlakozott és amely 2015. január 1-jén lépett hatályba. Kirgizisztán 2015 májusában csatlakozott a megállapodáshoz.

A HATÁLYOS ÉS A TÁRGYALÁSI SZAKASZBAN LÉVŐ MEGÁLLAPODÁSOK

2015 decemberében az EU új megerősített partnerségi és együttműködési megállapodást írt alá Kazahsztánnal, amelyhez az Európai Parlament 2017 decemberben egyetértésér adta. A megállapodást 2016 májusa óta, az uniós tagállamok nemzeti parlamentjei általi megerősítésére várva ideiglenesen alkalmazzák. 2017 decemberében Kirgizisztánnal, 2018 novemberében pedig Üzbegisztánnal kezdődtek meg a tárgyalások a megerősített partnerségi és együttműködési megállapodásról. Mindkét ország kötött az EU-val partnerségi és együttműködési megállapodást, amely 1999 óta van hatályban. A Tádzsikisztánnak kötött partnerségi és együttműködési megállapodást 2010 óta van hatályban, és az ország 2018-ban érdeklődését fejezte ki egy új kétoldalú megállapodásra vonatkozó tárgyalások megnyitása iránt. A Mongólia és az EU között kötött partnerségi

és együttműködési megállapodás 2017 novemberében lépett hatályba. Az EU Türkmenisztánnal fenntartott kapcsolatait a kereskedelemről és a kereskedelemmel kapcsolatos ügyekről szóló 2010. évi ideiglenes megállapodás szabályozza, mivel az Európai Parlament az emberi jogok terén elért haladás ellenőrzésére szolgáló rendszer létezésének feltétele mellett ratifikálta a 1998-ben aláírt partnerségi és együttműködési megállapodást.

Az EU [2007-es közép-ázsiai stratégiájának](#) (legutóbbi felülvizsgálatára 2015-ben került sor) célja a stabilitás és jólét megteremtése, egyszersmind előmozdítva a nyitott társadalmakat, a jogállamiságot, a demokratizálódást, valamint az energiabiztonság és -diverzifikáció tekintetében a szorosabb együttműködésre támaszkodó kapcsolatokat. Amint azt a Tanács 2017. júniusi [következtetéseiben](#) kérte, az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselőjének és a Bizottságnak 2019-ben a 2016-os uniós globális stratégiával összhangban javaslatot kell előterjesztenie az EU közép-ázsiai stratégiájának alapos felülvizsgálata tekintetében. Az EU közép-ázsiai különleges képviselője konzultációkat szervez helyi szereplőkkel.

Kazahsztán és Türkmenisztán olaj- és gázkivitele a jövőben fontossá válhat az EU számára. Az EU számára jelentős kérdés volt a Nemzetközi Biztonsági Támogató Erő (ISAF) Afganisztánból való, 2014 végi kivonása – noha több ezer egyesült államokbeli és NATO-katona az országban maradt. Az EU–Közép-Ázsia magas szintű biztonsági ágazati párbeszéd 2013-ban kezdődött el. Valamennyi közép-ázsiai országban vannak uniós küldöttségek, kivéve Türkmenisztánt, ahol az EU 2019-ben teljes jogú küldöttség megnyitását tervezi. Az EU a közelmúltban küldöttséget nyitott Mongóliában.

A közép-ázsiai államok támogatásban részesülnek [a fejlesztési együttműködési eszköz](#) forrásaiból: e célra a 2014-2020 közötti időszakban 1028 millió eurót különítettek el (szemben a 2007-2013 közötti 750 millió euróval), amely kétoldalú támogatást és regionális programokat (360 millió EUR) egyaránt magában foglal. A segítségnyújtás középpontjában az oktatás, a regionális biztonság, a természeti erőforrásokkal folytatott fenntartható gazdálkodás és a társadalmi-gazdasági fejlődés áll. Kazahsztán már nem jogosult a fejlesztési együttműködési eszköz kétoldalú részeire – mivel 2014-ben megszerezte a „felső sávba tartozó közepes jövedelmű ország” státuszt –, de továbbra is hozzáféréssel rendelkezik a regionális programokhoz. A jövőben valószínűleg Türkmenisztán is megszerzi ezt a státuszt. A [demokrácia és az emberi jogok európai eszköze](#) Türkmenisztán kivételével valamennyi olyan államban működik, ahol a civilszervezetek túl csekély számban vannak jelen, túl kevésbé szervezettek és túl szigorú ellenőrzés alatt állnak.

AZ EURÓPAI PARLAMENT SZEREPE

A. Elfogadott álláspontok (állásfoglalások)

- A Parlament [2016. áprilisában](#) támogatta az EU Közép-Ázsiára vonatkozó stratégiáját, de felszólított a stratégia célzottabbá tételére.
- Kazahsztán esetében a Parlament 2017-ben egyetértését adta a megerősített partnerségi és együttműködési megállapodáshoz, és 2015-ben üdvözölte az ország csatlakozását a WTO-hoz. Azt is kijelentette, hogy a politikai és társadalmi-gazdasági reformok esetében a „többért többet” elvet fogja alkalmazni.

A Parlament [2019 márciusában](#) a kazahsztáni emberi jogi helyzet kapcsán aggodalmának adott hangot.

- A Parlament 2010-ben állásfoglalást fogadott el, amelyben kinyilvánította Kirgizisztán iránti szolidaritását az ország déli régiójában bekövetkezett erőszakos zavargások nyomán. Az EP [2015-ben](#) aggodalmát fejezte ki a Kirgizisztán által a nem kormányzati szervezetekről létrehozott nyilvántartások és az LGBTI-„propagandáról” szóló jogszabálytervezetek miatt. [2019 januárjában](#) ajánlásokat bocsátott ki egy új kétoldalú megállapodásról szóló tárgyalásra vonatkozóan.
- Ami Tádzsikisztánt illeti, a Parlament 2009-ben hozzájárult a partnerségi és együttműködési megállapodás megkötéséhez, de előrelépéseket sürgetett az emberi jogok, a korrupció elleni küzdelem, az egészségügy és az oktatás területén. A Parlament [2016-ban](#) állásfoglalásban juttatta kifejezésre aggodalmát az emberi jogok tádzsikisztáni helyzete miatt, többek között a lelkiismereti foglyok kapcsán.
- A Parlament következetesen aggodalmának ad hangot amiatt, hogy Türkmenisztán gyengén teljesít az emberi jogok terén, és ennek következtében eddig megakadályozta a partnerségi és együttműködési megállapodás hatálybalépését. [2019 márciusában](#) ajánlásokat fogalmazott meg, amelyekkel az egyetértés megadása előtt foglalkozni kell.
- A Parlament 2016 decemberében jóváhagyta az EU és Üzbegisztán között létrejött, textilágazatra vonatkozó jegyzőkönyvet, miután az ország ténylegesen elkötelezte magát az iránt, hogy az ILO-val szoros együttműködésben felszámolja az éves gyapotszüret során igénybe vett gyermekmunkát. [2019 márciusában](#) ajánlásokat bocsátott ki a megerősített partnerségi és együttműködési megállapodásról szóló tárgyalásokra vonatkozóan.
- A Parlament Mongóliával kapcsolatos nyilatkozatai jórészt gazdasági kérdéseket érintettek, de az ország rendkívüli időjárási körülmények miatt fellépő, fejlesztési és humanitárius szükségleteivel is foglalkoztak. A Parlament [2017-ben](#) egyetértését adta az EU és Mongólia között kötendő partnerségi és együttműködési megállapodáshoz.

B. Parlamentközi együttműködés

A parlamenti együttműködési bizottságok, amelyek a legtöbb közép-ázsiai ország viszonylatában működnek, évente üléseznek. Az európai parlamenti képviselők figyelemmel kísérik a megállapodások végrehajtását, továbbá az emberi jogi kérdésekre, a politikai erőszakra, a gazdasági és fejlesztési együttműködésre, valamint a választási folyamatokra helyezik a hangsúlyt. A Mongóliával kötött partnerségi és együttműködési megállapodás hatálybalépését követően a Parlament kérelmezni fogja parlamenti együttműködési bizottság felállítását, így Türkmenisztán maradna az egyetlen ország, amely nem rendelkezik ilyen testülettel. A Türkmenisztánnal tartott parlamenti ülésekre ennek ellenére sor kerül.

C. Választási megfigyelés és a demokrácia elősegítése

A közép-ázsiai országok eltérő politikai fejlettsége és a demokratizálódási folyamat rendkívül különböző szintjei folytán a Parlament nem egységes módon figyelte meg a térségben zajló választásokat.

- Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala (ODIHR) az Európai Parlament küldöttségeivel együtt Tádzsikisztánban és Kirgizisztánban a 2015. évi parlamenti választásokat, illetve a 2017. évi kirgizisztáni elnökválasztásokat figyelte meg. Tádzsikisztán esetében negatív, Kirgizisztán tekintetében viszont biztatóbb következtetéseket vont le.
- Kazahsztán időnként meghívta a Parlamentet a választások megfigyelésére. Az EBESZ/ODIHR rendre jelentős hiányosságokat állapított meg.
- Az Európai Parlament küldöttsége figyelemmel kísérte Mongólia 2017. júniusi/júliusi elnökválasztását, és megállapította, hogy az ország szilárd demokrácia kiépítésén dolgozik.
- A Parlament sem Üzbegisztánba, sem Törkmenisztánba nem kapott még meghívást a választások megfigyelésére.

Fernando Garcés de los Fayos / Michal Jiráček
05/2019

